

АКАДЕМІЯ ПОЛІТИКО-ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ
АКАДЕМІЯ «УКРАЇНСЬКА ПОЛІТІЯ»

ЕНЦИКЛОПЕДІЯ ПОЛІТИКИ І ПРАВА

За редакцією
В. П. Горбатенка, П. В. Мироненка

Київ
Видавництво Політія
2024

УДК 32 + 340 (031)
Е – 68

РЕЦЕНЗЕНТИ

МОКЛЯК Сергій Петрович – доктор політичних наук, професор.

ПАЛІНЧАК Микола Михайлович – доктор політичних наук, професор.

САЧКО Олександр Васильович – доктор юридичних наук, професор.

ТИМОШЕНКО Володимир Андрійович – доктор юридичних наук, професор.

*Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради
Наукової установи «Академія "Українська Політія"».
Протокол № 7 від 20-го листопада 2024 року.*

Е – 68 **Енциклопедія політики і права.** Наукове видання. За. ред.
д.політ. н., проф. В.П. Горбатенка і д.політ. н. П.В. Мироненка.
Київ: Видавництво Політія, 2024. 788 с.

ISBN: 978-617-8166-09-0

«Енциклопедія політики і права» є унікальним міждисциплінарним науковим виданням, де вперше в Україні поєднано понад 700 наукових статей з політичної та правової наук, здатних слугувати фундаментальною базою для вироблення політичних рішень та моделювання політико-правових процесів у державному будівництві, забезпечення процесу євроінтеграції та навчального процесу для соціально-гуманітарних спеціальностей у закладах вищої освіти в сучасних умовах, у післявоєнний час та на майбутнє.

Наукове видання розраховане на науковців, викладачів, аспірантів, студентів та широке коло читачів, які цікавляться політичною та правовою науками.

СУД – будь-який офіц. трибунал під головуванням одного або кількох профес. суддів, в якому розглядаються та вирішуються юрид. питання, суперечки та позови. Як держ. орган С. наділений повноваженнями здійснювати правосуддя у кримін., цив., господ., адмін. та ін. справах, вирішувати правові суперечки

між сторонами (напр., між приват. особами або між державою та приват. особою) та встановлювати певні факти у процесуальному порядку, визначеному законодавством конкретної д-ви.

Слово *court* походить від лат. *hortus*, що означає сад, закритий двір або закритий простір. Станом на кінець XII ст. слово «С.» набуло поширення у розумінні «офіційного зібрання, яке проводить суверен» (старофранц. *cort* – двір короля). «С.» у середньовічній Європі також називали сукупність осіб, що становили свиту короля (феодала), або будь-яке формальне зібрання свити. Згодом це слово у різних значеннях з'явилося в англ. мові. Від суто фіз. значення *court* походять: «палац, резиденція суверена» (бл. 1200), «закритий простір, пов'язаний з будівлею або будівлями» (бл. 1300) та спортивне значення («рівна ділянка землі, на якій грають у м'яч») (бл. 1500).

У широкому розумінні С. – форма організації влади для відправлення правосуддя, що складається з суддів з певною юрисдикцією та адмін. апарату суду. Під С. розуміється будь-який юрисдикційний орган, що вирішує питання, віднесені до його компетенції на підставі норм права відповідно до встановленої процедури. Цей орган має бути встановлений законом, утворений безпосередньо на підставі закону, діяти у межах своєї юрисдикції та у законному складі.

С. називається орган держави незалежно від кількості суддів, які входять до його складу, та від місця С. у судовій системі (суддя, слідчий суддя, С. першої інстанції, апеляційний С., касаційний С., пенітенціарний суддя тощо). Кількість елементів суд. системи за вертик. ознакою залежить від законодавства д-ви, проте у більшості держав світу суд. система складається з трьох елементів (С. першої інстанції, апеляційний С., касаційний С.).

У сучас. міжнар. відносинах значного поширення набули міжнар. суди та трибунали, які отримали особл. значення для України з метою притягнення до відповідальності осіб, які вчинили воєнні злочини під час рос. повномасштабної агресії проти України (Міжнародний кримінальний трибунал для Російської Федерації). Міжнар. С. не становлять частину нац. суд. системи. Так, Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) наголошує, що він не є «судом четвертої інстанції» щодо національних судів. Це означає, що ЄСПЛ не може сам оцінити факти, які призвели до того, що національний суд постановив своє рішення. Інакше ЄСПЛ діяв би як суд третьої або четвертої інстанції та перевищив би межі своїх повноважень».

У дем. державі С. не може існувати у вакуумі як абстракт. категорія. Здійснюючи правосуддя на засадах верховенства права, С. має забезпечувати кожному реалізацію права на справедливий С., який створюється, щоб будь-яка особа могла реалізувати своє «право на суд», щоб її скарга, пов'язана з цив. правами та обов'язками, розглядалася в суд. інстанції. Одним з аспектів «права на суд» є реальне право на доступ, тобто право подати позов до С. з приводу цив. прав та обов'язків.

Кожен С. має свою юрисдикцію, що визначається як офіц. повноваження ухвалювати юрид. рішення щодо особи чи матер. об'єкта на певній території. «Чи має даний суд юрисдикцію розглядати дану справу?» – це ключове питання у будь-якому суд. процесі. Осн. видами юрисдикції є: 1) предметна та суб'єктна юрисдикція (С. якої юрисдикції може розглядати спір – цив., кримін., господ. чи адм.); 2) терит. юрисдикція; 3) інстанційна юрисдикція.

Невід'ємним елементом поняття «С.» є статус суддів як сукупність гарантій, які дають змогу суддям здійснювати правосуддя незалежно, неупереджено та без будь-яких зовн. впливів з боку д-ви або будь-яких третіх осіб. У практиці ЄСПЛ при визначенні того, чи є С. «незалежним» як від сторін у справі, так і від викон. влади, слід звернути увагу на такі моменти: 1) процедуру призначення суддів на посади та тривалість їхніх повноважень; 2) наявність гарантій щодо тиску на них; 3) зовн. атрибути незалежності. –Щоб установити, чи може С. уважатися «незалежним», необхідно, зокрема, звернути увагу на спосіб призначення його членів та строки їх повноважень, існування гарантій проти зовн. тиску та наявність зовн. ознак незалежності.

У багатьох країнах існує С. присяжних, що є колегією представників громадськості (зазвичай – виборців), які заслуховують факти та досліджують докази під час розгляду справи в С. під головуванням профес. судді та вирішують, чи винна особа у скоєнні злочину, або чи доведено позовні вимоги.

У практиці сучас. держав функціонують судді, функції яких не пов'язані з традиц. уявленнями про вирішення класич. суд. спорів і завдання яких є захист прав та свобод певних категорій осіб у певних сферах і за певних обставин. Так, слідчий суддя – це одноособовий С., до повноважень якого належить здійснення суд. контролю за дотриманням прав та свобод особи у кримін. провадженні (надання дозволу на взяття підозрюваного під варту, проведення обшуків тощо). Пенітенціар. суддя – це суддя, до повноважень якого нале-

жити здійснення суд. контролю за дотриманням прав та свобод особи під час виконання кримін. покарань (насамперед забезпечення належних умов утримання ув'язнених у пенітенціар. установах).

Крім того, недержавні незалежні органи (третейські суди) можуть утворюватися за угодою або відповідним рішенням зацікавлених фіз. та/або юрид. осіб для вирішення спорів, що виникають із цив. та господ. правовідносин. У світлі прецедентної практики ЄСПЛ, поняття «С.» не обов'язково має розумітися як юрисдикція класич. типу, інтегрована до заг. суд. системи д-ви «Суд» не має представляти собою С. загальної юрисдикції за стандарт. механізмом судочинства у державі. Він може бути призначений для вирішення конкретних питань, які можуть бути розглянуті поза межами звичайної суд. системи. При цьому важливо забезпечити виконання відповідних гарантій справедл. розгляду. «Суд» може являти собою орган, заснований з метою вирішення обмеженої кількості питань, за умови, що він завжди забезпечує відповідні гарантії. Лише той факт, що орган виконує багато функцій (адмін., регулят., судову, консультат. та дисциплін.) не суперечить визначенню органу як «С.». Адмін. або парламент. орган може вважатися «С.» у матер.-правовому значенні цього терміна, що зумовить можливість застосування ст. 6 Конвенції до спорів держ. службовців за умови дотримання процес. гарантій у такому провадженні. Напр., «С.» у розумінні ст. 6 Конвенції про захист прав людини є регіон. орган влади, що регулює питання, пов'язані із нерухомим майном, комітет з компенсації завданої шкоди у кримін. провадженні, комітет з врегулювання питань лісової промисловості. Зазначений підхід знайшов своє відображення в практиці Верховного Суду України. Так, Комісія з питань розгляду справ у сфері державної реєстрації Міністерства юстиції України, яка забезпечує розгляд скарг у сфері держ. реєстрації, є органом, якому притаманні всі ознаки «С.» (справа № 826/8976/17, постанова від 12.XII.2018). Кваліфікац.-дисциплін. комісія адвокатури (КДКА) регіону є «С.» у автоном. конвенц. значенні цього слова (справа № 420/27049/21, постанова від 30.XI.2023).

Д.В. Ягунов, О.В. Гарський